

a gyermeki tekintet tiszta, egészséges fényében."

Vándorfi a *Csalóka Péterben* nem segíthette színpadra azt a végre jelentős színészi teljesítményt, ami változatlanul hiányzik a kecskeméti előadásokból. Igazodott is, különbözött is. Szolgált a némiképp kritizálta társulata repertoár-ját. Hiányokat nem tüntethetett el - nem is ez volt a célja; s legalább nem ütött új hiányokat.

Kecskeméten határozott az arcél. Várjuk a készre, jelentősre, hiánytalanra formált darabok tiszta, egészséges tekintetét.

Molnár Ferenc: Liliom (kecskeméti Katona József Színház)

Díszlet: Banovich Tamás. Jelmez: Banovich Tamás, Rátkai Erzsébet. Zeneszerző: Kovács Ferenc. Rendező: Madaras József.

Szereplők: Sztankay István, Holj Zsuzsa, M. Horváth József, Németh László, Halász Andrea, Kertész Attila, Jánoky Sándor, Szalma Sándor, Gyulai Antal, Kútvölgyi Erzsébet, Budai László, Pödör István, Tumbász József, Erdős Mariann, Földvári Klára, Kádár Kari, Pörge Erika, Kiss Jenő, Major Pál, Ribár Eva, Pécsi Ildikó, Perényi László, Gulyás Zoltán, Dinnyés István, Gázsó György, Hegedűs Jenő, Albert Gábor, Mester László.

Tóth Ede-Örkény István: A falu rossza (kecskeméti Katona József Színház)

Díszlet, jelmez: Rátkai Erzsébet. Játék-mester: Horváth Ferenc. Muzsikál: ifj. Farkas László és cigányzenekara. Rendező: Galkó Balázs.

Szereplők: Csenedes László, Varsa Mátyás, Lukács Kati, Tunyogi István, Kovács János, Juhász Tibor, Dézsy Szabó Gábor, Fon Gabi, Mézes Violetta, Tardy Balázs, Kárpáti Denise, Jablonkay Mária, Zsiba Ágnes, Zakar Ágnes, Törteli Judit, Lakky József, Szakál Zoltán, Seres Gabriella.

Kocsonya Mihály házassága (kecskeméti Katona József Színház)

Ismeretlen szerző közjátéka alapján írta: Gágyor Péter. *Dramaturg: Balogh Tibor. Jelmez: Szakácsi Márta. Rendező: Gágyor Péter.*

Szereplők: Ecsedi Erzsébet, Tóth Rita, Fabó Györgyi, Szücs Ágnes, Vitéz László, Lamanda László, Beratin Gábor, Krizsik Alfonz.

Weörös Sándor: Csalóka Péter (kecskeméti Katona József Színház)

Díszlet: Kulifay Tamás. Jelmez: Pásztor Beatrix. Zene: Horváth - Benedek duó. Rendező: Vándorfi László.

Szereplők: Mester László, Oravec Edit, Mihály Pál, Károlyi Anna, Gázsó György, Ecsedi Erzsébet, Kertész Attila, Albert Gábor, Karancsi Pál, Hegedűs Jenő, Tóth Rita.

ÉZSIÁS ERZSÉBET

Hősök és áldozatok

Görgey Gábor két új bemutatója

Görgey Gábor akkor kezdett abszurdot írni, amikor idehaza még alig ismertük Beckett, Ionesco, Gombrowicz, Mrożek műveit. Ezért drámái a hatvanas évek közepén új hangot képviseltek a hazai színpadon. Első bemutatója, az 1967-es kaposvári *Rokokó háború óta* irigylésre méltó termékenységgel ontja rendhagyó színpadi műveit. Tizenegy vidéki és jó néhány pesti bemutatóval a háta mögött a leggyakrabban játszott magyar szerzők egyike. Egy hónap leforgása alatt legutóbb is két premierje volt: a *Galopp a Vérmezőn* a Madách Kansarában, a *Fejek Ferdinándnak* Szegeden. Még azt a szokatlan színházi jelenséget is megérhette, hogy művei az ősbemutatók után sem merülnek feledésbe. Ez történt a *Fejek Ferdinándnak* című darabbal, amely ez-úttal harmadszor kerül színre.

Fejek Ferdinándnak

Az a ritka eset történt, hogy egy író -- a bemutató és a kritikák hatására - átdolgozta művét, és jobb, egységesebb, sikeresebb változat született. A Gyulai Várszínház 1975-ös *Törököt fogtunk* című drámájával szemben a *Fejek Ferdinándnak*, amelyet 1979-ben a debreceni színház mutatott be, tulajdonképpen új darab.

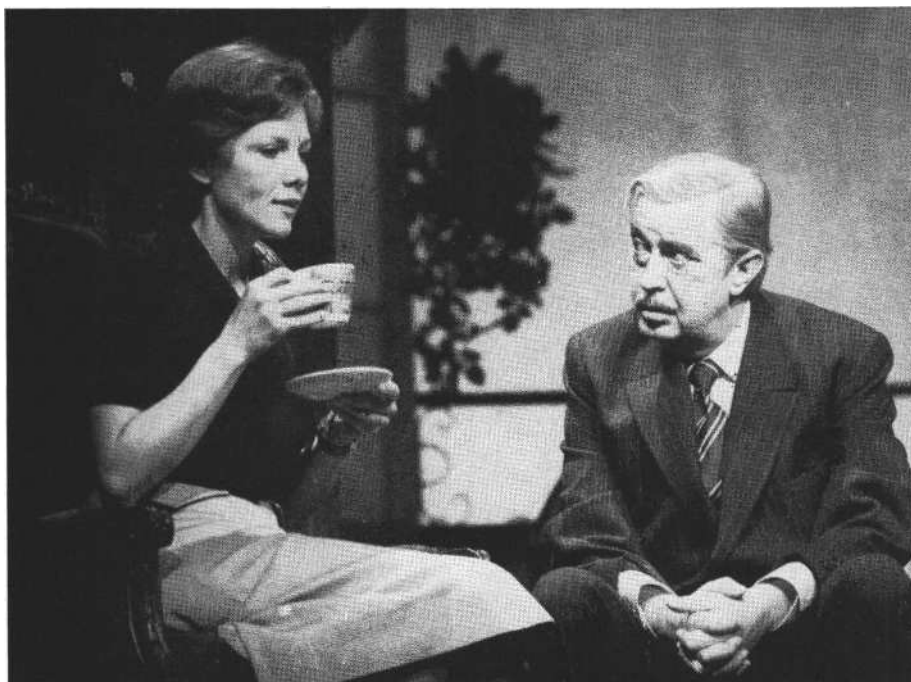
A kettő között bár az alapötlet azonos - lényeges különbség van.

Gyapjas jelentéktelen végvár a török időkben, amelyet még az ellenség is elkerül. Ez komoly egzisztenciális gondot okoz a védőknek. A szorongató helyzetet a várispán leleményes ötlete oldja meg: üzletet köt az ellenséggel, hogy a feleslegessé és politikailag terhessé vált, likvidálendő törököket a várba küldik. A magyarok minden török fejért egy tallért kapnak a királyi biztostól. Az üzlet fellendül, a nyomorgó várba beköszönt a jólét, és ezzel együtt a morális züllés. Gyapjas, ez a szimbolikus magyar végvár a társadalom görbe tükre: van költője (Fekete Demeter), gazdasági szakembere (Jónapot Mihály), hazafias érzel-mű katonája (Vastag Balázs), becsületes vezére (Füleki Ádám) és annak nagyra-vágyó felesége (Zsuzsa asszony), idegenbe szakadt hazánkfia (Kucug effendi) stb.

Az ösváltozat abszurd stílusát megtörte a befejezés drámaisága: a hősi halál, amely ebben az új darabban már csak megvalósíthatatlan álomként szerepel. Görgey tehát az eredeti darab befejezését álomjelenetként beépítette az újba, és ezáltal mindjárt meg is kérdőjelezte annak lehetőségét. Az új változat azért egységesebb, mert mindvégig megtartja az abszurd hangvételt. Nem „zrinyis ki-rohanás” a vége, hanem a török fejes üzletnek megfelelő vígjátéki ötlet: a de-konjunktúra beálltával a magyarok zöld-ségeskertet létesítenek és káposztafajak-kel üzletelnek. A *Fejek Ferdinándnak* így válik a béke és háború, morál és has,

Görgey Gábor: *Fejek Ferdinándnak* (szegedi Nemzeti Színház). **Berek** Katalin, Mentés József Vass Gábor és Király Levente (Hernádi **Oszkár** felv.)

Görgey Gábor: *Galopp a Vérmezőn* (Madách Kamaraszínház). Piros Ildikó (Kozák Erzsébet) és Mensáros László (Orley Dénes) (Iklády László felv.)

jólét és emberi tisztesség abszurd parabolájává. A konszolidáció komédiájában napjaink nem egy ellentmondására ismerhetünk. Görgey szatírba mártott tollal pellengérez ki az anyagi fellendüléssel párhuzamos erkölcsi torzulásokat, mindennapi életünk elüzletiesedését, a szellem manipulálhatóságát, világunk eldologiasodását.

Görgey Gábor történelmi abszurdot ír, ezt a jellegzetesen közép-kelet-európai műfajt, amely nálunk az utóbbi évtizedben vált ismertté. A magyar történelemnek ez a korszaka, a XVI. század, a három részre szakadt ország abszurd valósága több kortárs drámaíró is foglalkoztatott. Páskándi Géza *Távol/evők* című darabja szintén ebben a korszakban és egy magyar végvárban játszódik, kiegészítve a „közös várfok” szimbolikájával: az ő török és magyar védője inkább a várfok magányát és tisztaságát választja a táborok anyagi jóléte és morális züllése helyett. Spiró Györgynél Szatmár vára a három részre szakadt ország kicsinyített modellje, és Balassi Menyhárt az áruló tipikus példája. E történelmi parabolák közös jellemzője a naprakész aktualitás, a hetvenes-nyolcvanas évek magyar társadalmának szatirikus ábrázolása. Görgeynél a mai áthallásokat a nyelv is segíti; szándékosan használja a pesti viccet, kabarépoénokat és napjaink zsargon kifejezéseit (likvidál, gönc, snitt, lebukik, sveifolt, skrupulus).

Az írónak szerencséje van, hogy darabjai színrevitelénél leggyakrabban ugyanaz a rendező bábáskodik. A *Fejek Ferdinándnak* mindhárom változatát Sándor János állította színpadra, de ezen kívül is számos Görgey-művet rendezett

(legutóbb 1980-ban a *Bulvárt* Kecskeméten). Közös munkájuk egyike a példaként emlegetett, sikeres és eredményes művészkapcsolatoknak. Sándor János pontosan érti és elemzi Görgey Gábor világát. Mostani szegedi rendezésének akusztikájában még az a tízévnnyi különbség is benne van, ami a darab keletkezése óta eltelt. Görgey maga is módosított művén: sarkítottabb, keményebb, élesebb lett a társadalomkritikája. Hiszen az a jelenség, amit ő tíz évvel ezelőtt megragadott és ábrázolt, azóta általánossá vált. Darabjának abszurd humora ezért elevenbe vág, és talán nagyobb hatású, mint néhány évvel ezelőtt volt. Ez a szegedi előadás legfontosabb újdonsága a korábbiakkal szemben.

Molnár Zsuzsa díszletében egy játék vár apró bástyái sorakoznak a zenekari árok körül. (Ezek közül visz el egyet emlékebe Fekete Demeter.) A színpadtér tagoltsága több szinten is lehetőséget biztosít a játékra. Az előadás egyenletes ívét és morbid humorát csak a lírai dalbetétek törlik meg. A szatíra ugyanis nem bírja el az érzelmeket, az abszurd humor még kevésbé. Ez legalább annyira írói, mint rendezői probléma. A befejezés John Lennon-száma sem illik igazán a darabhoz, inkább azt mutatja, hogy Görgey még mindig nem egészen elégedett a mű végével.

Szerencsés viszont a szegedi előadás szereposztása. Görgey remek társadalmi karikatúráit kitűnő színészek keltik életre. Mindenekelőtt a vendég Berek Kati, akit öröm annyi év után ismét méltó helyén, a színpadon látni. Kitűnően ismeri ezt az abszurd stílust, noha Görgey-műben most játszik először. Várkapitány-

néja napjainkból ismerős típus: erőszakos, hatalomvágyó káderfeleség, aki mindig a „menőkhöz méri magát, legalábbis egy Dobó Katica szeretne lenni, akár az ura hősi halála árán is. Nem válogat az eszközökben: a költővel meg-énekelteti magát, a várispánnal összejátsszik, az urát szerencsétlen baleknak tartja, és amikor süllyed a hajó, ő elmenekül. Berek Kati lubickol e vígjátéki szerepben: minden mozdulata, gesztusa, hang-súlya komikus, anélkül hogy karikatúra jellegű volna. Szerepfarmálását pontos arányérzék és áradó, temperamentumos komédiázó kedv hitelesíti. Füleki Ádám várkapitány Mentés József alakításában naiv idealista; ő a példabeszéd „becsületes kutyája”, aki hagyja a „ravasz hollót”, a várispánt mesterkedni, de lelkében berzenkedik annak módszerei ellen. Rossz korban született és főleg rossz helyre. Nem várvédőnek való, hanem várépítőnek. „Kapás várkapitány”, akinek az álma kert-Magyarország - ő a béke anakronisztikus képviselője egy háborús konjunktúrára épülő korban. Talán csak Kis Anna érti meg, a falubeli parasztlány, akit Dobos Kati egy kicsit mű-népinek, mű-naivnak ábrázol. Az életrevaló konjunktúralovagok díszpéldánya Jónapot Mihály várispán, Király Levente alakításában, a legmaibb figura ezen a színpadon. Ő az, aki mindig feltalálja magát, minden korban és mindenkivel üzletet köt, és a hasznát maga fölözi le. Ő a cselekmény mozgatója, a darab lelke. Király Levente szípköz humorával és sokszínű játékaival az előadás motorja is. Minden pillanatban képes váltani: mézesmázos a királyi biztossal, erőszakos az alárendeltjeivel, meggyőzően okos a kapitánnyal, bizalmas a kapitánnyal, tárgyalóképes a törökkel. Ő a realpolitika képviselője. Pontos karikatúra Szirmai Péter lánglelkű költője, aki éppúgy konjunktúralovag, mint a várispán, csak ő a szellemi szükségletet lovagolja meg: tetszés és elvárás szerint változtatja műveinek tartalmát. Jó volt Kovács Zsolt pénzéhes, manipulálható királyi biztosa. Több visszafogottság nem ártana Vass Gábor hőzöngő hadnagyának és Flórián Antal törökké vedlett Kacor Pistájának.

Galopp a Vérmezőn

Görgey Gábor az utóbbi években mint-ha szakítani akarna az abszurdral - úgy tűnik, a realizmussal kísérletezik. „Mindig is az a drámatípus volt az eszményem, amelyben - mint már a *Komám*-

asszony, hol a stukker?-ben, a Lilla és a kísérletekben, a Nyugalmas házban és tulajdonképpen még a Mikszáth különös házasságában is felfedezhető volt - az abszurd és a közönség által könnyebben felismerhető drámatípus szintézise teremthető meg. Színpadi groteszk - a realizmus fennhatósága alatt." (Interjú, SZÍNHÁZ, 1979/4. szám.) Már az 1979-es *Bulvár* új utakat nyitott, bár itt még erős volt az előző darabokra jellemző kabarétréfa, vicc, blöddli, humor. De az 1980-ban bemutatott egyfelvonásos, az *Ünnepi ügyelet* már szigorúan realista mű. A kétszemélyes darab azt a *Bulvárban* is felbukkanó motívumot viszi tovább, amely Görgeyt nem először foglalkoztatja: a múlt bűneinek terhe, a hajdani üldözök és üldözöttek viszonya, a generációkon át hurcolt sérelmek, a történelem idegek be ivódott tapasztalatanyaga. A Madách Kamaraszínházban bemutatott *Galopp a Vérmezőn* ennek a témának újabb látletele.

„A legforróbb személyes élmény is csak akkor válik közérdekűvé, azaz irodalomká, ha van benne az egyszerű magánéseten túlmutató elem. Ennek nem kell föltétlenül politikumnak lennie, természetesen egy lélektani vagy szerelmi történetnek is lehet ilyen önmaga fölé emelt jelentése. De ez a darabomban tárgyalt korszak olyannyira átpolitizált, hogy ebben az esetben a politikum hordozza ezt a többletet." Ez a politikum a dráma kötőanyaga. Az idő: 1951. A főhős: Örley Dénes nyugalmazott tábornok, régivágású katonatiszt abból a fajtából, akit Simonffy András könyve, a *Kompország katonái* is megörökít: német-és nyilasellenes horthysta tiszt, Bajcsy-Zsilinszky Endre barátja, aki a háború alatt zsidókat és ellenállókat bűjtatott. Ezért a felszabadulás után meghagyják a villáját, sőt nyugdíjat is kap. Egészen a cselekmény kezdetéig, amikor is kézbesítik számára a kitelepítési végzést. A darab egy Örleyre nagyon jellemző gesztussal indul: nem írja alá a hivatalos okmányt. Elvihetik, de nem a saját hozzájárulásával. Örley valójában minden cselekedetében ilyen karakán: fegyelmezett, kifogástalan úr, aki sztoikus nyugalommal, fölényes iróniával és bizonyos fajta fatalizmussal fogadja a sorscsapásokat. Ez a tartás teszi rokonszenvenné. És az a helyzet, hogy ő az áldozat. „A halálraítélt is óriási fölényben van a halálraítélőivel szemben." Görgey drámája azért kétélű fegyver, mert ez a néző számára rokonszenves főhős magatartá

sában első perctől fogva szemben áll a fennálló társadalmi rendszerrel, amellyel osztályhelyzeténél fogva sohasem érthet egyet. És ez furcsa nézői-olvasói skizofréniához vezet.

A politikumot a drámában két ellentétes pólus hordozza. Csakhogy amíg az egyiknek „tisztességtelen előnyt ad a kitelepítési papír", addig a másiknak sem a személyisége, sem a hitele nem olyan átütő, hogy méltó ellenpontja legyen a főhősnek. Kozák doktornő, a kommunista ellenálló, a rendszer lelkes híve, a hatalom birtokosa egyike azoknak, akiknek a háború alatt Örley Dénes mentette meg az életét. A szálak nemcsak politikailag, hanem érzelmileg is összegubancolódnak, mert az író - igaz, csak látszólag - érzékeltet egy szerelmet az orvosnő és a tábornok között. Ez az érzelmi többlet fölösleges tehertétele a drámának. Kozák Erzsébet végső döntését ugyanis nem a személyes érzelmek, hanem a belső meggyőződés szabja meg. Mint kommunista, maga sem ért egyet a kitelepítéssel, és legalább a tábornok esetében kivételt akar tenni - eredménytelenül. Amikor a darab záróképeben követi a főhóst a száműzetésbe, a huszadik századi irodalomból ismert politikai demonstrációs gesztust teszi meg. Az orvosnő alakja végső tette ellenére sem olyan erőteljes, hogy ellensúlyozza a tábornok igazságát. Érvei szürkék és szemináriumiúzóék Örley ironikusan fölényes, kemény vádjaival szemben. Ezért a darab kényes egyensúlya megbillen a főhős javára.

A Madách Kamaraszínház előadásán Mensáros László Örley tábornoka uralja a színpadot. Személyisége varázsát kölcsönzi a figurának, és ezzel végképp eldönti a dráma gerincét alkotó vitát. Testreszabott szerepként vállalja a régivágású urat, aki hajdanában galoppozni járt a Vérmezőre. Angolosan elegáns, udvarias, hűvös és fegyelmezett, mégis jellegzetesen közép-európai jelenség. Neveltetésének példája és áldozata. Egy leütött kor utolsó emberpéldánya. Vele szemben Piros Ildikó nem tudja életre galvanizálni az orvosnő papirosízú alakját, szürkén és hiteltelenül mondja föl a színpadi leckét, amivel még inkább felnagyítja a figura írói hibáit. Meggyőzőbb Pásztor Erzsébet egyszerű észjárású Mihalicsnéja, aki a két pólus között áll: a doktornő hatására lett kommunista, és hűséges rajongással szereti a tábornokot.

A dráma legszervezetelebb része a mellékalakok karikatúrisztikus megformálása, amelyet az előadás nem tompít, ha-nem felerősít. Különösen érvényes ez Körmenyi János postására, aki teljesen hamis irányba viszi el a darabot. Ez a kaméleonszerű, gyáva, gerinctelen kisember íróilag is groteszk karikatúra. De az a pesti kabaréstílus, amit Körmenyi játszik, végképp idegen a darab és az előadás szellemétől. Horesnyi László Nuszbaumja színészi remeklés lehetne, ha a zsidó fűszeres figurája nem lenne hamisan szentimentális. Ez ismét írói és rendezői kérdés. Akárcsak Cs. Németh Lajos karikatúrájának ható őrmestere. Ádám Ottó érdeme, hogy felvállalta Görgey művét, amely rendkívül fontos és sokáig agyonhallgatott problémához nyúlt. Kár, hogy rendezőként nem igyekezett tompítani a darab szélsőségeit, és a szereposztási tévedésekkel még fel is erősítette hibáit.

Görgey Gábor utóbbi műveivel írói sokszínűségét bizonyítja. S ha ezek a realista alkotások egyelőre nem is érik el az abszurd drámák minőségét, mindenképpen új fejezetet nyitnak az életműben, igazolva az író állítását: „Nem egy iskola foglya vagyok, hanem egy meggyőződésé. Igaz, az én legendám valóban az abszurd, sokáig próbáltam is levakarni magamról, de nem sikerült ... Csakhogy ez nem jelenti azt, hogy én egész életemben az abszurd prófétája kívánok maradni."

Görgey Gábor: Fejek Ferdinándnak (szegedi Nemzeti Színház)

Díszlet-jelmez: Molnár Zsuzsa. Rendező: Sándor János.

Szereplők: Mentés József, Berek Katalin, Király Levente, Vass Gábor, Szirmai Péter, Dobos Kati, Kovács Zsolt, Galkó Bence, Flórián Antal, Ragó Iván.

Görgey Gábor: Galopp a Vérmezőn (Madách Kamaraszínház)

Díszlet: Szinte Gábor. Jelmez: Malkovszky Erzsébet. Rendező: Ádám Ottó.

Szereplők: Mensáros László, Piros Ildikó, Pásztor Erzsébet, Horesnyi László, Körmenyi János, Cs. Németh Lajos.

